

به نام آن که جان را فکرت آموخت

مرجع

اپیدمیولوژی بیماری‌های شایع ایران

جلد نخست: بیماری‌های واگیر

شورای نویسندگان

با سرپرستی دکتر پروین یاوری

(استاد اپیدمیولوژی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی)

ویراستاران

دکتر حمید شریفی، دکتر حسام‌الدین اکبرین

انجمن علمی اپیدمیولوژیست‌های ایران

انتشارات گپ

انجمن علمی اپیدمیولوژیست های ایران

E.mail: gapnashr@gmail.com

ناشر:

برنده جایزه کتاب پزشکی سال ۱۳۹۰

برنده جایزه کتاب فصل زمستان ۱۳۸۸

لوچ پاس بخواره کتاب و خانواده ۱۳۸۶

مرجع اپیدمیولوژی بیماری های شایع ایران / شورای نویسندگان به سرپرستی پروین یآوری؛ ویراستاران حمید شریفی، حسام الدین اکبرین؛ به سفارش انجمن علمی اپیدمیولوژیست های ایران. مشخصات نشر: رشت: گپ، ۱۳۹۲. مشخصات ظاهری: ۴۰۰ص: مصور، جدول، نمودار. شابک: 978-600-7197-00-4 دوره 4: ج ۱: 978-600-7197-01-1؛ ج ۲: 978-600-7197-02-8؛ وضعیت فهرست نویسی: فیبا یادداشت: کتابنامه. مندرجات: ج ۱. بیماری های واگیر. ج ۲. بیماری های غیر واگیر. موضوع: همه گیرشناسی - ایران موضوع: بیماری های واگیر - ایران شناسه افزوده: یآوری، پروین، ۱۳۳۹ شناسه افزوده: شریفی، حمید، ۱۳۵۶ - ویراستار شناسه افزوده: اکبرین، حسام الدین، ۱۳۵۹ - ویراستار شناسه افزوده: انجمن علمی اپیدمیولوژیست های ایران رده بندی کنگره: ۱۳۹۲ ۲ الف ۹ الف ۷/۶ RA ۶۵۰/۷ رده بندی دیویی: ۶۱۴/۴۰۹۵۵ شماره کتابشناسی ملی: ۳۳۲۰۰۲۸

مرجع اپیدمیولوژی بیماری های شایع ایران (جلد نخست - بیماری های واگیر)

نویسندگان	شورای نویسندگان و سرپرستی دکتر پروین یآوری
ویراستاران	دکتر حمید شریفی، دکتر حسام الدین اکبرین
سفارش	انجمن علمی اپیدمیولوژیست های ایران
ناشر	انتشارات گپ (گروه بهداشت و علوم پزشکی)
نوبت و سال چاپ	اول - ۱۳۹۲ (۴۰۰ صفحه وزیری)
شمارگان	۱۵۰۰ نسخه
قیمت	۱۶۹,۰۰۰ ریال
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۷۱۹۷-۰۱-۱
آدرس ناشر و سفارش:	۱- تهران - صندوق پستی ۵۹۹۴ - ۱۴۱۵۵، تلفکس: ۶۶۴۳۷۳۳۲ ۲- رشت - خیابان حاجی آباد، کوچه امیر، بن بست توحید، پلاک ۲۶ تلفکس: ۰۹۱۲۳۲۵۷۵۰۰ - ۰۱۳۱-۲۲۴۴۳۱۵

مرکز فروش اینترنتی www.gapnashr.com و ارسال پستی ۶۶۴۳۷۳۳۲ - ۰۲۱
تهران: علوم پویا (۳-۷۷۲-۶۶۹۶)

طبق قانون حمایت از مؤلفان و مصنفان، هرگونه کپی برداری، تکثیر کلی یا جزئی از مطالب کتاب، بدون اجازه ناشر، یا انجمن علمی اپیدمیولوژیست های ایران پیگرد قانونی را به همراه دارد.

اسامی شورای نویسندگان (به ترتیب حروف الفبا)

• دکتر حمید شریفی	• دکتر نادر اسماعیل نسب
• دکتر محمدرضا شیرزادی	• دکتر حسام‌الدین اکبرین
• دکتر حسین صباغیان	• دکتر عارف امیرخانی
• دکتر بیژن صدری‌زاده	• حسین انصاری
• سنا عیب‌پوش	• دکتر فرشته انصاری
• دکتر مجید فصیحی‌هرندی	• دکتر شاهرخ ایزدی
• دکتر احمد فیاض	• دکتر علیرضا باهنر
• دکتر منوچهر کرمی	• دکتر سعید بکائی
• دکتر حسین کشاورز	• دکتر زهرا بلوکی
• دکتر کیانوش کمالی	• دکتر جلال پورالعجل
• دکتر محمد مهدی گویا	• دکتر رضا چمن
• دکتر مهدی مجبعلی	• دکتر علی‌اکبر حق‌دوست
• دکتر طلعت مختاری‌آزاد	• دکتر مهرداد حقیقی
• دکتر احسان مصطفوی	• احمد خسروی
• دکتر غلامرضا مولوی	• دکتر علی دل‌پیشه
• دکتر محمود نبوی	• زهرا رجب‌پور
• دکتر ابوالحسن ندیم	• دکتر احمد ریسی
• مریم نصیریان	• دکتر سید محسن زهرایی
• دکتر کورش هلاکوئی‌نائینی	• دکتر محمد زینلی
• دکتر ژیلا یاوریان	• دکتر شاکر سالاری‌لک
	• دکتر سوسن سیمانی

دیباچه

از زمانی که تدریس اپیدمیولوژی در ایران شروع شد، کتاب‌های درسی مورد استفاده استادان و بعداً دانشجویان اغلب متن انگلیسی و بعداً ترجمه کتاب‌هایی بود که در این زمینه نوشته شده است. اولین کتاب‌های مورد استفاده عبارت بودند از کتاب *Epidemiologic Methods* نوشته ماک ماهون در ۱۹۶۰ و کتاب *Chronic Diseases and Public Health* نوشته آبراهام لیلین فلد در ۱۹۶۵ که کتاب اولی بعداً توسط جناب آقای دکتر کیومرث ناصری، استاد محترم اپیدمیولوژی به فارسی ترجمه شد تحت عنوان «اصول روش‌های اپیدمیولوژیک». به دنبال آن کتاب‌های متعدد دیگری اغلب در زمینه روش‌های اپیدمیولوژی ترجمه شد که مجموعه آن‌ها را می‌توان گنجینه خوبی برای آموزش اپیدمیولوژی دانست. در زمینه اپیدمیولوژی و کنترل بیماری‌های واگیر اغلب کتاب *Control of Communicable Diseases Manual* تهیه شده در امریکا مورد استفاده بود که ابتدا فقط متن انگلیسی آن در دسترس بود و در سال‌های اخیر که کتاب تجدید چاپ می‌شد؛ متن جدید توسط جناب آقای دکتر صباغیان، استاد محترم اپیدمیولوژی به فارسی ترجمه و در اختیار علاقه‌مندان قرار می‌گرفت، که تمرکز بر همه بیماری‌های واگیر شایع و غیرشایع جهان دارد، و در برخی از موارد توصیه‌های آن برای کنترل در ایران قابل اجرا نیست. در زمینه بیماری‌های شایع در ایران، جناب آقای دکتر عزیزی، استاد محترم غدد درون‌ریز چند بار سرپرستی تهیه کتابی را به عهده گرفتند که بسیار مورد استفاده بود ولی بخش‌های عمده‌ای از کتاب به علایم بالینی و درمان بیماری‌ها می‌پرداخت و برخی از قسمت‌های مربوط به اپیدمیولوژی فقط حاوی اطلاعاتی بود که از کتاب‌های خارجی ترجمه شده بود. با بالا رفتن تعداد اساتید بخش‌ها و دانشجویان تخصصی اپیدمیولوژی در دانشگاه‌های علوم پزشکی اعضای محترم «هیأت ممکنه و ارزشیابی رشته اپیدمیولوژی» به فکر افتادند که باید کتاب‌های تخصصی که فقط به اپیدمیولوژی می‌پردازد؛ برای اساتید و دانشجویان ایرانی تدوین شود که بیشتر در آن‌ها اپیدمیولوژی بیماری‌ها در ایران مورد بحث قرار گیرد. در این زمینه چون جناب آقای دکتر ناصری اقدام به تدوین فرهنگ اپیدمیولوژی (همه‌گیرشناسی) بر اساس پنج ویرایش کتابی به همین نام منتشر شده توسط انجمن بین‌المللی اپیدمیولوژی و نیز تجربیات شخصی نموده بودند؛ پیشنهاد شد کتابی به نام «مرجع اپیدمیولوژی بیماری‌های شایع ایران» تهیه شود که در آن‌ها تکیه بر اپیدمیولوژی باشد. معاونت محترم آموزشی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی از این فکر استقبال کردند و پرداخت هزینه‌های تهیه و چاپ آن را قبول فرمودند البته بدون حق‌التحریر برای نویسندگان. این موضوع در جلسه هیأت مدیره انجمن علمی اپیدمیولوژیست‌های ایران مطرح شد و انجمن پیشنهاد کرد که با همکاری تمامی اپیدمیولوژیست‌های کشور این کتاب را تهیه نمایند و مسؤولیت این کار را سرکار خانم دکتر پروین یآوری، استاد محترم اپیدمیولوژی به عهده گرفتند.

بیماری‌ها به دو گروه «واگیر» و «غیر واگیر» قسمت شدند و در بین آن‌ها، بیماری‌ها و مسایلی که هم اکنون کشور با آن‌ها دست به گریبان است؛ فهرست شدند و برای هر قسمت از یک یا دو نفر از همکاران اپیدمیولوژیست یا مدیران مسؤول کنترل بیماری‌ها در کشور درخواست شد آن بخش را تهیه نمایند که در هر بخش تعریف بیماری یا مسأله اپیدمیولوژی عمومی آن را در سطح بین‌المللی و اپیدمیولوژی اختصاصی بیماری در ایران و نیز عملیاتی که برای کنترل بیماری در حال اجرا یا در دست تهیه برای اقدام است؛ تهیه نمایند. کتاب حاضر حاصل زحمات این همکاران و نیز حاصل زحمات طاقت فرسای سرکار خانم دکتر پروین یاوری، استاد محترم اپیدمیولوژی که در تهیه آن واقعاً از وجود خود مایه گذاشته‌اند. لازم به ذکر است به علت تغییراتی که در سال آخر مدیریت دولت قبلی در وزارتخانه اتفاق افتاد و تعویض معاون آموزشی، وزارتخانه عملاً نتوانست قولی را که برای تهیه کتاب داده بود؛ عملی کند. در نتیجه در هیأت مدیره انجمن علمی اپیدمیولوژیست‌های ایران تصمیم گرفته شد که کتاب با هزینه و به نام انجمن تهیه شود.

شک نیست که آن‌چه در این کتاب آورده شده، نقایصی دارد ولی چون چنین کتاب‌هایی هر ۵ یا ۱۰ سال یک‌بار باید دوباره نوشته شوند، امید است این تجربه اولیه قدم خوبی برای ویرایش‌های بعدی باشد که در آینده مدیران انجمن به فکر آن باشند.

اینجانب به عنوان رئیس انجمن از تمامی همکارانی که در تهیه بخش‌های مختلف کتاب همکاری کرده‌اند و به خصوص از زحمات سرکار خانم دکتر پروین یاوری، عضو محترم هیأت مدیره که سرپرستی این کار طاقت فرسا را به عهده داشتند؛ بی‌نهایت سپاسگزاری می‌کنم.

دکتر ابوالحسن ندیم

استاد گروه اپیدمیولوژی و آمار زیستی دانشکده بهداشت دانشگاه علوم پزشکی تهران،

رئیس انجمن علمی اپیدمیولوژیست‌های ایران

و عضو پیوسته فرهنگستان علوم پزشکی

شهریور ۱۳۹۲ خورشیدی

پیش‌گفتار

به یاری خداوند متعال، شاهد انتشار جلد اول کتاب «مرجع اپیدمیولوژی بیماری‌های شایع ایران» که به بیماری‌های واگیر اختصاص دارد؛ هستیم. نظر به گسترش دانش اپیدمیولوژی در جهان و به دنبال آن در ایران، پذیرش و تربیت نیروهای متخصص این رشته فزونی یافت و امروزه کمتر دانشگاه علوم پزشکی در سطح کشور می‌توان یافت که دارای متخصص اپیدمیولوژی نباشد. اهمیت دانستن اپیدمیولوژی بیماری‌ها و نقاط تاریک و مبهم انتقال، شیوع، بروز، همه‌گیری، اندمیک شدن، بقاء، کنترل، پیشگیری و... بر کسی پوشیده نیست. از همین رو، نظر به اهمیت این مطالب و نبود کتابی با چنین ویژگی‌هایی، انجمن علمی اپیدمیولوژیست‌های ایران تصمیم به انتشار کتابی مرجع شامل دو جلد «بیماری‌های واگیر شایع» و «بیماری‌های غیر واگیر شایع» گرفت و با تأکید بر تخصصی بودن کتاب، مسؤولیت نگارش هر فصل از کتاب را به افرادی صاحب‌نظر - ترجیحاً اپیدمیولوژیست - در این زمینه واگذار نمود. به نمایندگی از هیأت ممتحنه و ارزشیابی اپیدمیولوژی و هیأت مدیره انجمن علمی اپیدمیولوژیست‌های ایران و به عنوان مسؤول هماهنگی کتاب، از ۴۱ نویسنده همکار جلد نخست کتاب، که برخی نگارش چند فصل را برعهده داشته‌اند، صمیمانه سپاسگزاری می‌نمایم و از یک‌یک عزیزان به عنوان نگارنده مسؤول فصول و همچنین همکاران آن‌ها کمال تشکر و امتنان را دارد. از زحمات اعضای محترم هیأت مدیره انجمن به ویژه راهنمایی‌های استاد ارجمند جناب آقای دکتر ابوالحسن ندیم، رئیس محترم انجمن و همچنین اعضای محترم هیأت ممتحنه و ارزشیابی رشته اپیدمیولوژی و دبیر محترم هیأت، جناب آقای دکتر کورش هلاکوئی نائینی صمیمانه قدردانی می‌نمایم. جا دارد از زحمات استادان گرامی، جنابان آقایان دکتر ندیم و دکتر حق‌دوست که در امر نظارت بر محتوای علمی دو جلد کتاب، با این‌جانب همکاری صمیمانه‌ای داشته‌اند؛ کمال سپاس و امتنان را داشته باشم. همچنین از زحمات جناب آقای علیزاده و همکاران ایشان در انتشارات گپ که زحمت صفحه‌بندی و انتشار کتاب را متحمل شدند؛ نیز تشکر و قدردانی می‌گردد.

به منظور یکپارچه‌سازی فصول ۳۵ گانه جلد اول کتاب، در طی امر ویراستاری، سعی فراوان شد که از واژه‌های تخصصی اپیدمیولوژی به صورت یکنواخت و بر اساس ویراست پنجم کتاب ارزشمند و مرجع «فرهنگ جامع همه‌گیرشناسی (اپیدمیولوژی)» استاد گران‌قدر جناب آقای دکتر کیومرث ناصری استفاده شود. رسم‌الخط تدوین و نگارش واژه‌ها نیز بر اساس توصیه‌های فرهنگستان زبان و ادب پارسی تنظیم شد. بسیار تلاش شد که استقلال واژگان در کلمات مرکب رعایت گردد. در واژه‌گزینی و معادل‌سازی واژه‌های انگلیسی و لاتین به پارسی نیز دقت فراوان صورت پذیرفت. تا حد امکان

معادل‌های انگلیسی و لاتین واژه‌های ذکر شده در متن، به صورت زیرنویس در پایین هر صفحه درج گردید. فرمت نگارش فصول مختلف کتاب و همچنین منابع نیز یکسان‌سازی شد. در روند ویراستاری کتاب، با تلاش همکاران گران‌قدر آقایان دکتر حمید شریفی و دکتر حسام‌الدین اکبرین که زحمت ویراستاری را به عهده داشتند؛ دقت و کم‌غلط بودن متون بسیار مورد تأکید بود و از همین رو، متون اولیه نگارش شده توسط همکاران، بارها و بارها بازخوانی، ویرایش و اصلاح گردید. در روند ویراستاری کتاب هیچ‌گاه «دقت» فدای «سرعت» نشد که امید است حاصل زحمات، بر غنای این مجموعه بیفزاید. از تلاش‌ها و زحمات این همکاران محترم که در امر ویراستاری و تصحیح، کوشش‌های شایانی داشته‌اند، سپاسگزاری می‌گردد.

امید است با تلاش فراوانی که نویسندگان و ویراستاران کتاب بر عهده داشته‌اند؛ این کتاب در راستای افزایش سطح دانش تخصصی اپیدمیولوژی همکاران و دانش‌پژوهان کشور راهگشا باشد. در چیدمان فصول کتاب حاضر، ابتدا به بیماری‌های شایع ویروسی، سپس بیماری‌های باکتریایی و انگلی شایع پرداخته شده است. به دلیل اهمیت و ارتباط، عفونت‌های آمیزشی، عفونت‌های ناشی از مراقبت‌های بهداشتی و مقاومت به داروهای ضد میکروبی، نیز در ۳ فصل انتهایی آرایه شده است. از استادان، پژوهشگران، همکاران و خوانندگان گرامی درخواست می‌شود ایرادهای احتمالی و همچنین نظرات و پیشنهادهای ارزنده خود را برای اعمال و اصلاح در ویرایش‌های بعدی به هیأت مدیره انجمن علمی اپیدمیولوژیست‌های ایران به رایانامه irea.weblog@gmail.com اعلام نمایند.

دکتر پروین یاوری

استاد اپیدمیولوژی گروه بهداشت و پزشکی اجتماعی دانشکده‌ی پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی،

عضو هیأت مدیره انجمن علمی اپیدمیولوژیست‌های ایران

و مسؤول هماهنگی کتاب

تهران، یکم شهریورماه ۱۳۹۲ خورشیدی

به نام آن که هستی نام ازو یافت

گفتار ناشر

از بنیان‌گذاری دانش نوین همه‌گیرشناسی (اپیدمیولوژی) حدود نیم قرن گذشته است؛ و در طی این زمان علوم زیستی و پزشکی از گستردگی و گوناگونی فراوانی برخوردار گردیده و انسان به صورت مجموعه‌ای از دستگاه‌ها و اندام‌ها نگریسته شده که برای هر کدام از آن‌ها نیز رشته‌ها و بین رشته‌های علمی پدید آمده‌است. در کشور ما نیز دانش همه‌گیرشناسی از دهه چهل شمسی جنبه رسمی پیدا کرد و بدین ترتیب اهمیت دانش همه‌گیرشناختی بیش از پیش برجسته شد و آثار علمی مرتبط با این دانش ترجمه و نشر یافت.

طی یک دهه اخیر این رشته علمی با سرعت بیشتری در دانشگاه‌های کشورمان توسعه یافته‌است، به نحوی که اکنون کمتر دانشگاهی را می‌توان یافت این رشته را دایر نکرده‌باشد. بدین ترتیب حضور گسترده همه‌گیرشناسان در کشور و در پی آن تشکیل ساختار صنفی "**انجمن علمی اپیدمیولوژیست‌های ایران**"، اثر شایانی در ارتقای کار گروهی و هدف‌مند نمودن تلاش متخصصان این رشته در کشور داشته‌است. از جمله گام‌های موثر این انجمن نیز تدوین کتاب "**مرجع اپیدمیولوژی بیماری‌های شایع ایران**" با هماهنگی "هیات ممکنه و ارزشیابی رشته اپیدمیولوژی" بوده‌است. کیفیت نگارش و تدوین این مجموعه علمی و سازگاری با داده‌های بهداشتی کشور و با حضور متخصصان مربوط، در واقع بیانگر نوعی همکاری بین رشته‌ای نیز می‌باشد، که قابل ستایش بوده و امید می‌رود در گروه‌های دیگر نیز تکرار شود.

انتشارات گپ با تجربه و آگاهی از دشواری‌های فنی تهیه و تدوین چنین آثار علمی - گروهی، مسئولیت نشر کتاب حاضر را پذیرفت و بر این پایه، کوشش استاد فرزانه دکتر پروین یاوری را به عنوان سرپرست و هماهنگ‌کننده امور گرامی می‌دارد. بی‌شک این مرجع علمی بدون رهبری و دوراندیشی شخصیت‌های "سوخته‌ی راه" انجمن، هم‌چون دکتر ابوالحسن ندیم و دبیر انجمن دکتر کورش هلاکویی نائینی و اراده‌ی یکایک اعضای انجمن و اپیدمیولوژیست‌های ایران ممکن نمی‌شد.

نشر گپ از همه بزرگواران و استادانی که در تهیه این مجموعه همکاری داشتند، سپاس‌گزاری نموده و بسیار مفتخر است که توانسته‌است با کسب اعتماد انجمن علمی اپیدمیولوژیست‌های ایران در نشر و ارتقای دانش همه‌گیرشناسی کشور گامی بردارد.

" و این است آن پرند نرم شنگرفی که می‌بافید

و این است آن گل آتش‌فروز شمعدانی "

علی‌اصغر علیزاده

مدیر مسئول نشر گپ

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فصل ۱: مقدمه‌ای بر اپیدمیولوژی بیماری‌های واگیر	۱۳
فصل ۲: عفونت اچ آی وی / ایدز	۲۹
فصل ۳: هپاتیت‌های ویروسی	۴۵
فصل ۴: آنفلوانزا	۷۵
فصل ۵: سرخک	۸۵
فصل ۶: سرخجه	۹۱
فصل ۷: اوریون	۹۷
فصل ۸: بیماری فلج اطفال	۱۰۳
فصل ۹: هاری	۱۰۷
فصل ۱۰: تب خونریزی‌دهنده ویروسی کریمه - کنگو	۱۱۷
فصل ۱۱: سل	۱۳۳
فصل ۱۲: جذام	۱۴۹
فصل ۱۳: تب مالت (بروسلوز)	۱۶۱
فصل ۱۴: وبا	۱۷۱
فصل ۱۵: اسهال خونی باکتریایی	۱۷۹
فصل ۱۶: تب حصبه و شبه حصبه	۱۹۱
فصل ۱۷: مسمومیت‌های غذایی سالمونلایی (سالمونلوزهای غیر تیفوئیدی)	۱۹۹

فصل ۱۸: مننژیت مننگوکوکی	۲۱۳
فصل ۱۹: سیاه سرفه	۲۱۹
فصل ۲۰: دیفتری	۲۲۵
فصل ۲۱: کزاز نوزادی	۲۳۱
فصل ۲۲: لپتوسپیروز	۲۳۵
فصل ۲۳: آنتراکس (سیاه‌زخم)	۲۴۱
فصل ۲۴: تب کیو	۲۵۷
فصل ۲۵: طاعون	۲۶۵
فصل ۲۶: لیشمانیوز جلدی (سالک)	۲۷۵
فصل ۲۷: لیشمانیوز احشایی (کالا‌آزار)	۲۸۱
فصل ۲۸: مالاریا	۲۹۱
فصل ۲۹: توکسوپلاسموز	۲۹۹
فصل ۳۰: بیماری هیداتید (کیست هیداتید)	۳۰۷
فصل ۳۱: فاسیولیازیس	۳۲۱
فصل ۳۲: گال	۳۲۹
فصل ۳۳: عفونت‌های آمیزشی	۳۳۷
فصل ۳۴: عفونت‌های ناشی از مراقبت‌های بهداشتی	۳۵۷
فصل ۳۵: مقاومت به داروهای ضد میکروبی	۳۷۳